

תולדות עם ישראל

לבתי ספר דתיים

חלק א

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעה וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון — בפרק זה שלושה נושאים:

נושא I — תקופת בית שני

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים

נושא III — החסידות

בנושא שלמדת ענה על ארבע שאלות. 30 — $(18+12)$ נקודות

פרק שני — ענה על שתי שאלות. 50 — (25×2) נקודות

פרק שלישי — כתוב על ארבעה מושגים. 20 — (5×4) נקודות

סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) כתוב על כריכת המחברת את נושא הבחירה שלמדת.

(2) בתשובותיך הבא עובדות, אל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

פרק ראשון (30 נקודות)

בפרק זה שלושה נושאים. ענה על שאלות בנושא שלמדת.

- נושא I — תקופת בית שני (עמודים 2-4)
 נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים (עמודים 5-6)
 נושא III — החסידות (עמודים 7-8)

ענה על השאלות בנושא שלמדת, לפי ההוראות שב.

נושא I — תקופת בית שני

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 1-2 (חובה) ועל שתיים מן השאלות 3-5.

חלק ראשון — הבנייה בתקופת הבית השני

ענה על שתי השאלות 1-2 (חובה).

1. הבא שני הסברים לפעילותו הרבה של הורדוס בתחום הבנייה. (4 נקודות)

2. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שלושת חלקי השאלה שאחריו.

מבצרי המדבר נתפסו בתודעת רבים בעיקר כמקום מקלט לשליט, גם בגלל תכונותיהם – מיקום במרומי צוק או הר ואדריכלות מפוארת, וגם מפני שיוסף בן מתתיהו שב והדגיש בכתביו את החשיבות הביטחונית של מבצרים אלה.

מאמר זה מבקש להציג באור שונה את המטרה שלשמה הוקמו מבצרי המדבר [...] בניגוד לתפיסה המקובלת, בתקופת בית שני לא הוקמו מבצרים אלה כדי להיות חלק ממערך ההגנה של השליטים, אלא בראש ובראשונה הם שימשו בתי אוצר (מחסנים) ומרכזי מנהל – שימוש מסורתי ששורשיו בתקופה הפרסית והמשכו בתקופה ההלניסטית והרומית.

לדעתי, האדריכלות המפוארת שאפיינה את מבצרי מדבר יהודה אינה מעידה כי הם נועדו לשמש למגורי חיילים או להשתלב במערך האסטרטגי, אלא מעידה שהם נועדו לאנשים ממעמד גבוה. הממונים על מבצרי מחסנים אלה היו המקורבים ביותר לשליט, וכיאה לבני המעמד הגבוה התגוררו בארמונות שנבנו בהם.

מיקומם של המבצרים במדבר יהודה, בראש צוק או הר וסמוך לירושלים הבירה, הבטיח לשליט שאוצרות הממלכה יהיו מוגנים וזמינים. כדי שהנכסים היקרים לא ייפלו ביד אויב אם מבצר כזה ייכבש, הם חולקו ואוחסנו בכמה מבצרים, שהיו בתי אוצר.

קשה לקבל את הסברה כי תכליתם העיקרית של המבצרים הייתה לשמש מקלט, שכן מה הטעם בכמה מקלטים הסמוכים זה לזה ומרוכזים באזור אחד? מבצרים אלה גם לא יכלו להשתלב ישירות במערך ההגנה ולשמש עמדות או בסיסי התקפה, בגלל מיקומם במרומי פסגות תלולות ומרוחקות ובטווח בלתי יעיל למתקפה. למעשה מי שנסוג לתוך מבצר כזה נסוג לתוך "כלוב" ולא לעמדת מתקפה.

(מעובד על פי ע' גורי-רימון, "בתי אוצר ומרכזי מנהל – ייעודם העיקרי של מבצרי המדבר", **קתדרה** 82, טבת תשנ"ז, עמ' 7-16)

- ציין על פי הקטע את התפיסה המקובלת בנוגע למטרת הקמתם של מבצרי המדבר בתקופת בית שני. ציין מהי התפיסה השונה שמציגה כותבת המאמר.
 - ציין על פי הקטע שניים מן המאפיינים של מבצרי מדבר יהודה, והסבר כיצד כותבת המאמר מבססת את תפיסתה על מאפיינים אלה.
 - על פי מה שלמדת, ציין מבצר מדבר אחד מתקופת המרד הגדול, והצג למה שימש בעת המרד.
- (8 נקודות)

חלק שני — שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 3-5 (לכל שאלה — 9 נקודות).

3.

הצג את השינוי במעמד המדיני של יהודה בזמן הנציבים הראשונים, לעומת התקופה הקודמת.
כיצד יכלו המעמד או הסמכויות שהוענקו לנציבים לפגוע בתושבים היהודים? הבא הסבר אחד לכך.
4.

ממשלת המרד ערכה פעולות הכנה למרד הגדול, אף על פי שהורכבה מן החוגים המתונים בעם.
הבא הסבר אחד של היסטוריונים לכך.
ציין פעולה אחת שעשתה ממשלת המרד לקראת המרד הגדול.
5.

ציין שתי תקנות שתיקן ר' יוחנן בן זכאי, והסבר מה הייתה המטרה של אחת מן התקנות, על רקע מציאות החיים באותה תקופה.

/המשך בעמוד 5/

נושא II – הקהילה היהודית בימי הביניים

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 6-7 (חובה)

ועל שתיים מן השאלות 8-10.

חלק ראשון – הקהילה היהודית בימי הביניים – בין היחיד ל"כלל ישראל"

ענה על שתי השאלות 6-7 (חובה).

6. על פי החכמים, מה היה הנימוק ה**מוסרי** לסמכויות של הקהילה. (4 נקודות)
 7. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.
מן המאות ה' 12 וה' 13 התחזקה בקהילות היהודיות מגמה להעדיף את טובת כלל ישראל על אינטרסים של קהילות מקומיות או של אישים מסוימים. ככל הנראה הביאו לכך שישה גורמים עיקריים:
א. עם הזמן הלכה ונחלשה עמדת הבכורה בהנהגה שתבעו לעצמן המשפחות שייסדו את הקהילות ופחתו ההטבות הכלכליות שניתנו להן בדורות הראשונים.
ב. ריבוי האוכלוסין: ככל שגדלו הקהילות, נצטמצם כוחן של המשפחות המיוחסות, וגברה הדאגה לצורכי הכלל.
ג. הגירוש ממגנצה בשנת 1012 וגזרות תתנ"ו בסוף המאה ה' 11: הרדיפות חיזקו בתודעתם של היהודים את תפיסת הגורל המשותף ואת הצורך לעמוד יחד מול הסכנות והקשיים.
ד. הגידול ההדרגתי בכוחה של הכנסייה במאה ה' 11 ובמאה ה' 12 והפולמוס המתגבר שלה עם היהדות הגיעו לשיאם בתחילת המאה ה' 13. תחושת הסכנה פעלה לליכוד השורות ולחיזוק התפיסה של גורל משותף.
ה. עליית הערים וחיזוק כוחם של העירוניים. עלייה זו הִרְעָה את מעמד המדיני והכלכלי של היהודים. שוב לא היה בהם צורך כבימים עברו, עת שימשו סוחרים בין-לאומיים. ראשי הערים לא היו מוכנים לתת להם את הזכויות שקיבלו בעבר מידי הקיסרים. אף כאן חיזקה תחושת הלחץ הכלכלי והפוליטי על היהודים את תפיסת הגורל המשותף.
ו. הקרבה אל מורשת ספרד: מסוף המאה ה' 11 באה יהדות אשכנז במגע קרוב עם המורשת התרבותית והחברתית של יהדות ספרד. בקרב יהודי ספרד הייתה התפיסה של גורל יהודי משותף חזקה יותר מבקרב יהודי אשכנז.
(מעובד על פי אברהם גרוסמן, "הקהילה היהודית באשכנז בימי הביניים: בין פרטיקולריזם ל"כלל ישראל", בתוך: ש"נ אייזנשטדט ומ' ליסק (עורכים) **הציונות והחזרה להיסטוריה: הערכה מחדש**, יד יצחק בן צבי, תשנ"ט, עמ' 129)
- בקטע מוזכרים גם גורמים בתוך החברה היהודית וגם גורמים מחוץ לחברה היהודית, שהובילו לחיזוק המגמה של העדפת "כלל ישראל".
- הצע על פי הקטע שניים מן הגורמים בתוך החברה היהודית שהובילו לחיזוק המגמה של "כלל ישראל".
- ציין על פי הקטע שניים מן הגורמים מחוץ לחברה היהודית שהובילו לחיזוק מגמה זו.
על פי מה שלמדת על פולמוס הרמב"ם, הסבר מדוע השפיעו הגורמים מהסוג שציינת (מחוץ לחברה היהודית) על החשש מפני לימוד כתבי הרמב"ם. (8 נקודות)
- /המשך בעמוד 6/

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 8-10 (לכל שאלה – 9 נקודות).

8. הסבר מדוע תחום החינוך היה חשוב לקהילה היהודית בימי הביניים.
הסבר את תפקידה של המשפחה בחינוך הילדים.
9. הסבר את החשיבות של תפקיד השתדלן עבור הקהילה היהודית בימי הביניים.
ציין דוגמה אחת לשימוש לרעה שיכלו השתדלנים לעשות בכוחם.
10. "מעשה באדם שהכה בחברו ותלש בזקנו תלישה משונה ומכוערת" (מתוך שאלה שהופנתה אל ר' משולם בן קלונימוס באיטליה, המאה העשירית).
הצג את המקרה המתואר, והסבר כיצד המקרה מלמד על הצורך בשיתוף "אדם חשוב" בהחלטות הקהילה.

נושא III — החסידות

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 11-12 (חובה) ועל שתיים מן השאלות 13-15.

חלק ראשון — ועד ארבע ארצות

ענה על שתי השאלות 11-12 (חובה).

11. הסבר מהו ארגון "ועד ארבע ארצות", ומדוע תמך השלטון הפולני בארגון זה במהלך רוב שנות פעילותו. (4 נקודות)

12. לפניך קטע ובו תקנה של "ועד ארבע ארצות" לפני תקופת "המבול", וניתוח של תקנה זו בידי ההיסטוריון מ' רוסמן. קרא את הקטע, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

הסכימו המנהיגים של ועד ארבע ארצות, בראותם את המצב בארצות בעת הזאת, בפרט על אודות האנשים הלהוטים אחרי הבצע והממון להתעשר מחמת חכירות גדולות ועצומות [מס משקאות, מכס גבולות, מכרות מלח, טביעת מטבעות], שיש לחוש פן יביאו לידי סכנה גדולה ועצומה לרבים. על כן הסכימו כולם כאיש אחד ובפה אחד [...], כי איש אשר ימלאנו לבו להתעסק בעסקים אלה [...] אחת דתו להיות מוחרם ומנודה.

חכירות אלו, המוזכרות בתקנה, היו מקור לרווחים גדולים ומחזיריהן היו גבוהים, ולכן יכלו להשיג רק עשירים גדולים. בעלי הון ראו בחכירות אלה השקעה טובה. כלומר יהודים היו מעוניינים להשיגן משום שהיו בהן הודמנויות כלכליות טובות. אולם לפי תקנה זו של ועד ארבע ארצות, היו חכירות אלה כרוכות בסכנה לכלל האוכלוסייה היהודית. בעלי התקנה לא הצביעו על הסכנה, אך החוקרים מסכימים שהחשש היה שאצילים פולנים רמי מעמד שרצו חכירות אלה לעצמם יגיבו על התחרות בצעדים פוליטיים שיזיקו ליהודים. האינטרס של היחיד היהודי העשיר – להרוויח כסף – היה מנוגד לאינטרס של הציבור היהודי – למנוע חיכוכים עם העילית הפולנית, שבידה היה הכוח הפוליטי.

(מעובד על פי משה רוסמן, פולין, פרקים בתולדות יהודי מזרח אירופה ותרבותם, יחידה 4,

האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 126)

— "יש לחוש פן יביאו [החכירות] לידי סכנה גדולה ועצומה לרבים". על פי החוקרים, הסבר מהי הסכנה שהתקנה מנסה למנוע, וכיצד ניסו למנוע את הסכנה באמצעות התקנה.

— לאחר "המבול" נחלשה יכולתו של הציבור היהודי להתמודד עם האינטרסים של יחידים.

הצג שתי דוגמאות המוכיחות קביעה זו, על פי מה שלמדת.

(8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 13-15 (לכל שאלה – 9 נקודות).

13. הצג מה חידשה החסידות בנוגע לתפיסת הגאולה, לעומת התפיסה המסורתית.

הסבר כיצד סייעה תפיסה חדשה זו לחסידים להתמודד עם המשבר שנוצר בעקבות האכזבה משבתאי צבי.

14. הסבר באמצעות שתי דוגמאות את תרומתו של המגיד ממזריטש להתפתחות התנועה החסידית.

15. המתנגדים ראו ברעיונות החסידיים ובמנהגים החסידים סכנה עצומה. הסבר את התנגדותם לרעיון חסידי אחד, וציין שני מנהגים חסידיים שעוררו את התנגדותם.

/המשך בעמוד 9/

פרק שני (50 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 16-19 (לכל שאלה — 25 נקודות).

16. האמנסיפציה והשפעותיה

א. בעקבות האמנסיפציה התמודדו היהודים מחדש עם זהותם היהודית. הסבר מדוע.

הצג שתי דרכים להתמודדות הזאת.

(13 נקודות)

ב. הצג את הבעיה המרכזית של העם היהודי לפי הרצל, ואת הפתרון שהציע.

הצג את הבעיה המרכזית של העם היהודי לפי "הקול הקורא" של תנועת "המזרחי",

ואת הפתרון שהוצע בו.

(12 נקודות)

17. התנועות הלאומיות באירופה והתנועה הציונית

א. הצג מהי לאומיות, והסבר גורם אחד להתפתחות הלאומיות באירופה בסוף המאה ה־18

ובמאה ה־19. (15 נקודות)

ב. הצג שני גורמים שהקשו על התפתחות התנועה הציונית בארצות האסלאם

עד סוף מלחמת העולם הראשונה. (10 נקודות)

18. הגירה ועלייה בסוף המאה ה־19

א. שניים מיעדי ההגירה של היהודים ממזרח אירופה בסוף המאה ה־19 היו ארצות־הברית

וארץ־ישראל. השווה בין ההגירה לארצות־הברית ובין העלייה לארץ, באמצעות

שתי נקודות דמיון ושני הבדלים. (12 נקודות)

ב. הצג שני קשיים שניצבו לפני העולים בעלייה הראשונה, והסבר כיצד התנהלה שיטת התמיכה

של הברון במושבות. (13 נקודות)

19. העלייה השנייה

א. בנספח שלפניך תצלום של אנשי ארגון "השומר" בתקופת העלייה השנייה.

בחר בשני רכיבים מן התצלום, והסבר כיצד כל אחד מהם משקף את תפיסת העולם של ארגון זה.

(13 נקודות)

ב. הסבר את העמדה של הרב קוק כלפי בני המושבות — אנשי העלייה השנייה.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי עמדה זו ב"מסע הרבנים".

(12 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

לפניך שבעה מושגים (20-26).

בחר בארבעה מן המושגים, וענה על שני החלקים הקשורים לכל מושג שבחרת (לכל מושג — 5 נקודות).

20. חכם באשי

- מה היה התפקיד של "חכם באשי"?
- עד איזו תקופה התקיימה משרה זו?

21. "החלוקה"

- מהו ההסבר למחויבות של בני הגולה לתמוך כלכלית ביושבי ארץ-ישראל?
- כיצד חולקו כספי החלוקה אצל האשכנזים, וכיצד הם חולקו אצל הספרדים?

22. היציאה מן החומות

- מהי "היציאה מן החומות"?
- מי היו היוזמים של תהליך זה?

23. 14 הנקודות של וילסון

- מה הייתה המטרה של תכנית 14 הנקודות של וילסון?
- ציין שתי נקודות בתכנית המבטאות מטרה זו.

24. ניל"י

- באיזו תקופה פעל ארגון ניל"י, ומה הייתה מטרתו?
- מה עלה בגורלם של חברי הארגון?

25. חוזה ורסאי

- מתי נחתם חוזה ורסאי?
- הצג שני סעיפים מחוזה ורסאי — אחד בתחום הצבאי ואחד בתחום הטריטוריאלי.

26. הצהרת בלפור

- אל מי נשלחה הצהרת בלפור, ומה הייתה חשיבותה ליהודים?
- מה נאמר בהצהרה בנוגע למעמד של התושבים הלא-יהודים שחיים בארץ-ישראל, ומה נאמר בנוגע למעמד של היהודים החיים מחוץ לארץ-ישראל?

בהצלחה!

נספח לשאלה 19 - תצלום של חברי ארגון "השומר"

מן האתר: /עלייה שנייה/shauldagan.wordpress.com